

KERKZOLDERS EN VLEERMUIZEN

Jan Buys

Kerkzolderonderzoek is met zijn vijftig jaar een jonge onderzoeksmethode in vergelijking met de eeuwenlange vreedzame coëxistentie van vleermuis en godsdienstige mens. Tegenwoordig gaan de ontwikkelingen op en om kerkzolders snel en vleermuizen kunnen dat lang niet altijd bijbenen. Daarom is het nuttig en noodzakelijk dat vleermuizen op kerkzolders zich de laatste jaren in een hernieuwde belangstelling kunnen verheugen, zoals blijkt uit het themanummer van de VLEN-Nieuwsbrief.

Enige weg

Wat is het nut van kerkzolderonderzoek? Overigens, waar ik het heb over kerkzolders, gaat het soms ook om zolders van kastelen, landhuizen of kloosters. Naast dat het leuk is, is het een effectieve methode om enkele van de Nederlandse vleermuissoorten op te sporen en te volgen in hun wel en wee. Dit geldt vooral voor beide soorten grootoorvleermuizen, de ingekorven vleermuis en de meervleermuis. Deze soorten vinden we ('s zomers) vooral of in belangrijke mate op kerkzolders. De meervleermuis vinden we ook in woonhuizen en dergelijke; de gewone grootoorvleermuis is ook een bewoner van boomholten. De grijze grootoorvleermuis en ingekorven vleermuis kennen we in Nederland, daarentegen, vrijwel uitsluitend als kerkzolderbewoner. Deze soorten hebben bovendien een erg zachte sonar, wat het heel lastig maakt hen met een bat-detector op te sporen. De grijze grootoorvleermuis, tenslotte, is met een bat-detector niet van de gewone te onderscheiden. Kerkzolderonderzoek is daarom de enige manier om deze soorten in de zomer goed te kunnen volgen. Soorten, die inmiddels als geheel of grotendeels in Nederland uitgestorven te boek staan (grote en kleine hoefijzerneus, vale vleermuis), waren (zijn) vooral bekend van hun zomerverblijven op kerkzolders. Mochten die weer opduiken, zoals

bij de vale vleermuis af en toe gebeurt, dan biedt kerkzolderonderzoek een 'early warning' systeem.

'Rode daklijsten'

Kortom, in ons land vormen de ruime, duistere, goeddeels ongebruikte kerkzolders voor sommige soorten vleermuizen een belangrijk deel van hun biotoop. Als zomerverblijf, maar ook als foerageer- en rustplek en in beperkte mate als winterverblijf. Van die laatste functie is in Nederland echter weinig bekend. Dit beeld geldt ook in andere delen van Europa. Op zich niet zo vreemd, want vleermuizen zijn nu eenmaal een soortgroep die relatief sterk gecoëvolueerd is met de mens. Als we dan bedenken dat meervleermuis, ingekorven vleermuis en beide soorten grootoorvleermuizen internationaal en nationaal een zwaar beschermde status hebben, dan behoeft het verder geen betoog dat het van belang is een goed beeld te hebben en te houden van de aanwezigheid van vleermuizen op kerkzolders. Dit belang wordt nog groter doordat juist hier het menselijk handelen een erg grote impact heeft op de genoemde soorten. Stel je voor dat de eigenaar van één van de twee (bekende) verblijven van ingekorven vleermuizen niets van hun aanwezigheid afweet en besluit de zolder grondig te renoveren en geheel ontoegankelijk te maken.....

Zo oud als....

Kerkzolderonderzoek is één van de oudste onderzoeksmethoden. In zijn bijdrage in het kerkzoldernummer van de VLEN-Nieuwsbrief beschrijft Aldo Voûte hoe de meervleermuizen, sinds het midden van de jaren vijftig van de twintigste eeuw, op Friese kerkzolders worden gevolgd. Dat we er tijdens het atlasproject achter kwamen dat deze soort ook kolonies vormt in spouwmuren van woonhuizen en dat we daarmee nog niet alles weten (zie het artikel van Anne-Jifke Haarsma in Zoogdier 13(4)), onderstreept nog eens dat een breed spectrum aan onderzoeksmethoden nodig is om een goed beeld van vleermuizen te verkrijgen.

In de jaren zestig was het Sjoerd Braaksma die systematisch begon met het onderzoeken van kerkzolders. Overigens waren de vleermuizen voor hem min of meer bijzaak, hij beklom de zolders vooral vanwege de kerkuilen, die toen hun naam nog eer aan deden. Braaksma hield dit vol tot eind jaren zeventig, begin jaren tachtig. Rond die tijd kamden Knoors en Vergoossen Zuid- en Midden-Limburgse kerkzolders uit. In de tweede helft van het atlasproject (eind jaren tachtig, begin jaren negentig) kreeg het kerkzolderonderzoek meer aandacht. Niet in het minst omdat de atlas ook voor de grijze grootoorvleermuis en de ingekorven vleermuis een goed beeld moest geven. In de tweede helft van de jaren negentig

nam de aandacht verder toe, waarbij de bescherming van kerkzolders als verblijfplaatsen voor vleermuizen sterker naar voren kwam. Dat was ook nodig. Diverse inventarisaties lieten een neerwaartse trend zien. Bovendien werd het onderhoud van de gebouwen intensiever, om de vraat door houtworm tegen te gaan, om duiven te weren of als gevolg van verandering van functie. Zoals uit het themanummer van de VLEN-Nieuwsbrief blijkt, is de aandacht voor kerkzolders inmiddels ongeveer landsdekkend, zij het niet systematisch en niet overall even intensief of grondig.

En nu?

Moeten we nu een groot deel van de Nederlandse kerkzolders aanwijzen als gebied of als object waarvoor de Habitatrictlijn geldt? Strikt genomen wel. Anderzijds voegt een dergelijke aanwijzing niet zo heel veel toe. Immers, als gevolg van de Flora- en faunawet zijn alle vleermuisverblijven in feite al beschermd. Maar, met zo'n papieren status zijn wij en de vleermuizen er nog (lang) niet. Belangrijker is dat de gebouwen en hun (wijde) omgeving voldoende bestaansmogelijkheden bieden aan de vleermuizen. Dus niet passief beschermen van, maar actief rekening houden met vleermuizen (en

Kerken zijn een belangrijk onderdeel van de biotoop van diverse vleermuissoorten, waaronder soorten die op de rode lijst staan. Foto: Jan Buys

De grijze grootoor kennen we in Nederland
's zomers alleen van kerkzolders in Zuid-
Nederland. Foto: Jan Buys

Twee kerkzolders in Midden-Limburg zijn de enige bekende kolonieverblijven van de ingekorven vleermuis. Foto: Jan Buys

andere soorten!). Eigenaren, overheden en vrijwilligers en hun organisaties hebben hierin ieder een taak:

- * Naast het toepassen van de wet ondersteunen en stimuleren overheden de eigenaren van gebouwen en hun omgeving het juiste beheer te voeren. Projecten, zoals de Stichting IKL de afgelopen jaren in Limburg heeft uitgevoerd, zijn hiervan een goed voorbeeld. Overheden ondersteunen bovendien het monitoren van de vleermuizen op kerkzolders. Gemeenten hebben een specifieke rol, waar het gaat om de omgeving van de verblijven.
- * Eigenaren en beheerders zijn ervoor verantwoordelijk dat de gebouwen en hun (directe) omgeving kunnen blijven functioneren als vleermuisverblijf. Dit is betrekkelijk eenvoudig. De Monumentenwacht heeft hier in 1999 zelfs een deel van haar naslagwerk aan gewijd.
- * Vrijwilligers en hun organisaties volgen de aanwezigheid van vleermuizen. Dit in een voldoende dekkend netwerk. Herman Limpens en Ben Verboom hebben de methode hiervoor al uitgewerkt; op www.vleermuis.net staat een handleiding voor kerkzolderonderzoek. De vrijwilligers krijgen hierbij professionele ondersteuning om te zorgen voor voldoende kwaliteit en continuïteit. Verder kunnen zij de eigenaren en beheerders met raad en daad bijstaan en voorlichting geven.

Inhoudelijk is het allemaal niet erg ingewikkeld. Talloze kerkgebouwen bewijzen dit: vleermuizen vinden daar sinds mensenheugenis onderdak.

Tot slot

Het al eerder genoemde themanummer van de VLEN-Nieuwsbrief laat zien dat vrijwilligers de beschreven rol kunnen en willen spelen. Eigenaren en beheerders laten ook steeds vaker zien dat zij rekening kunnen en willen houden met vleermuizen onder hun dak. Kortom, voor overheden staat er een gespreid bedje gereed om de wettelijke en maatschappelijke taak, die ze nog grotendeels laten liggen, op te pakken. 🐭

Meer informatie

Wie zich verder wil verdiepen in dit onderwerp kan er natuurlijk het al eerder genoemde themanummer van de VLEN-Nieuwsbrief bij pakken. Ook kan je een lijst met bronnen die ik heb gebruikt opvragen (mail: jan.buys@inter.nl.net), of ophalen van mijn site: http://web.inter.nl/users/jan_buys, via de knop publicaties.

Jan Buys
Silversteyn 53
3621 PC Breukelen